

КРИМІНАЛІСТИКА В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

CRIMINALISTICS IN THE SISTEM OF MODERN JURISPRUDENCE

Тіщенко В.В., д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України,
професор кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»

Тіщенко Ю.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії права і держави
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена класифікації юридичних наук у світлі різних поглядів на сутність і предмет криміналістики та визначенню її місця у системі сучасної юриспруденції. Розглядаються сутність, значення і питання розмежування таких понять як «юридичні знання», «юридична наука» і «юриспруденція». Юриспруденція охоплює сферу не тільки юридичних знань і наук, але й юридичний досвід, юридичну практику і юридичну освіту.

Аналізуються різні точки зору на сутність криміналістики і обґрунтовується висновок про її юридичну природу, оскільки призначення криміналістики, її напрями дослідження і методи знаходяться у площині правової реальності і спрямовані, в першу чергу, на оптимізацію досудового розслідування та вирішення завдань кримінального провадження.

Звідси випливає можливість дослідити міждисциплінарний зв'язок криміналістики з іншими юридичними науками, в першу чергу з кримінальним правом, кримінальним процесуальним правом, криміналогією, теорією оперативно-розшукової діяльності, судовою експертологією та показати її значення у забезпеченні кримінального провадження, а також доказової діяльності у різних сферах правозастосування. Стверджується, що теоретичні і методологічні засади криміналістики базуються як на підвалинах філософії, так і на методології загальнотеоретичної юриспруденції, зокрема, використовується система як класичних підходів: системно-діяльнісний, функціональний, технологічний, евристичний, інформаційно-пізнавальний, так і інноваційних: синергетичний, антропологічний, герменевтичний та інші.

Аналізуються дискусійні погляди на предмет криміналістики і його межі, висловлюються думки щодо запровадження інноваційних досліджень у теорії і практиці криміналістичного забезпечення юридичної діяльності.

Ключові слова: юриспруденція та її система, природа і предмет криміналістики, зв'язок криміналістики з юридичними науками, криміналістичне забезпечення кримінального провадження, межі предмету криміналістики.

The article is devoted to the classification of legal sciences in the light of different views on the essence and subject matter of criminalistics and its place in the system of modern jurisprudence. The author examines the essence and meaning of such concepts as "legal knowledge", "legal science" and "jurisprudence". Jurisprudence encompasses not only legal knowledge and sciences, but also legal experience, legal practice and legal education.

The author analyses different points of view on the nature of forensic science and substantiates the conclusion that it is of a legal nature, since the purpose of forensic science, its research areas and methods are in the plane of legal reality and are aimed primarily at optimising pre-trial investigation and solving the tasks of criminal proceedings.

Hence, there is an opportunity to explore the interdisciplinary relationship of forensic science with other legal sciences, primarily with criminal law, criminal procedural law, criminology, the theory of operative and investigative activity, forensic expertise and to show its importance in ensuring criminal proceedings and evidentiary activities in various areas of law enforcement. It is argued that the theoretical and methodological foundations of criminalistics are based on both the foundations of philosophy and the methodology of general theoretical jurisprudence, in particular, a system of classical approaches is used: system-activity, functional, technological, heuristic, information-cognitive, and innovative: synergistic, anthropological, hermeneutic, and others.

The author analyses the controversial views on the subject matter of criminalistics and its boundaries, and expresses opinions on the introduction of innovative research in the theory and practice of criminalistics support of legal activities.

Key words: jurisprudence and its system, the nature and subject of criminalistics, connections between criminalistic and legal sciences, forensic support for criminal research, limits of forensic sciences.

Традиційно всі науки поділяються на природничі, суспільні і технічні. Вони відповідно пізнають і вивчають закономірності існування нашої планети, явища навколишнього світу в живій і неживій природі, умови виникнення і взаємодії матеріальних об'єктів, їх макро- і мікρο-структуру, зв'язки природи і людини, людей між собою та державою, суспільні відносини, що виникають та відіграють суттєву роль і особистому укладі їх життєдіяльності, а також розробляють технічні і технологічні засоби та процеси, що забезпечують пізнання людьми навколишнього середовища, самих себе, як часточок світу, створюють комфортні умови їх життя і забезпечують подальший розвиток науково-технічного розвитку людства.

Предметом суспільних наук є суспільство, його структура, функції і зв'язок її елементів, в тому числі людину як об'єкт і суб'єкт суспільних відносин, види людської діяльності і закономірності індивідуальної поведінки. Серед суспільних наук значне місце посідає юридична наука, або юриспруденція. Доцільним вважається розмежування поняття «юридичне знання», «юридична наука» і «юриспруденція», серед яких найширшим є поняття «юриспруденції»

Юридичну науку визначають як систему знань про об'єктивні закономірності розвитку держави і права, їх місце і роль у суспільному житті [1, с. 472]. Останнім часом поряд з поняттям юридичної науки все частіше стали використовувати поняття юриспруденції. Під юриспруденцією розуміють спеціалізовану галузь суспільствознавства, що виробляє, узагальнює та транслює наукові знання про державно-правові явища та юридичну діяльність засновану на цих знаннях [2, с. 13]. При цьому нерідко підкреслюється, що юриспруденція не зводиться до знань про право і державу, а обов'язково пов'язується з юридичною практикою, юридичним досвідом, міфотворчістю і віруваннями [3, с. 59]. Крім того вона охоплює також і юридичну освіту – систему навчання юридичній професії. Таким чином, юриспруденція включає в себе більш широке розуміння, ніж правознавство і державознавство.

Фундаментальна відмінність між двома поняттями – юридична наука і юриспруденція – виявляється у тому, що юриспруденція є сферою не тільки наукового, а й позанаукового знання, хоча це не виключає її зі сфери раціонального дослідження. Як стверджує Ю. М. Оборотов,

«перехід від терміна «юридична наука» до терміна «юриспруденція» пояснюється появою в правовій сфері таких областей знання, які складно констатуються як наукові. Зокрема, це стосується таких дослідницьких напрямів і юридичних дисциплін як філософія права, антропологія права, правова герменевтика, юридична психологія, канонічне право тощо. Проблема подолання юриспруденцією надлишкової раціональності, вихід до досягнень сфери нерационального, ірраціонального і навіть надраціонального, пов'язаний з наповненням професійної юридичної діяльності духовним змістом, і, що особливо значимо, вірою в право, його дієвість, соціальну та особистісну цінність» [4, с. 103–104].

Поряд із таким широким розумінням, поняття юриспруденції живають і в вузькому сенсі, а саме: як розгалужену систему знань, до якої зазвичай включають 1) загальнотеоретичні юридичні науки (теорію держави і права (теоретичну юриспруденцію), юридичну деонтологію, філософію права, соціологію права, порівняльне правознавство; 2) історико-юридичні науки; 3) галузеві науки (конституційне, цивільне, кримінальне право та інші; 4) міжгалузеві, або комплексні науки (наука земельного права, наука екологічного права тощо); 5) прикладні науки (кримінологія, криміналістика, судова медицина, судова психіатрія, судова психологія та інші) [2, с. 16].

У такому випадку юриспруденцію слід трактувати як єдиний комплекс наук, який характеризується їх загальною методологією, спільною функціональною спрямованістю і забезпечує оптимальне регулювання суспільних відношень як на теоретико-правовому, так і на емпірико-юридичному рівнях. Теоретико-правовий рівень юриспруденції розробляє і створює методологічну базу для глибокого розуміння і чіткого з'ясування сутності, призначення і всіх граней права на кожному історичному етапі розвитку суспільства і держави. Галузевий і міжгалузевий рівень забезпечує розробку правових доктрин і правових норм з практичного регулювання суспільних відносин у відповідних сферах життєдіяльності. Прикладний рівень юридичної науки в основному забезпечує ефективну реалізацію правових приписів, вивчаючи ті закономірності, що саме їм властиві, і використовуючи здобуті знання в юридичній практиці.

Втім віднесення таких прикладних наук як судова медицина, судова психіатрія, судова психологія до юридичних наук досить відносно, адже вони хоч і обслуговують юридичну сферу життєдіяльності, не перестають бути відповідними галузями медицини, психіатрії, психології.

Не торкаючись проблем сутності усіх названих прикладних юридичних наук, розглянемо дискусійне питання щодо природи криміналістики.

Взагалі природа науки – це її сутність, сукупність основних властивостей, які вказують на її головне призначення. Призначення криміналістики – в розробці науково обґрунтованих методів, прийомів і засобів збирання, дослідження, оцінки і використання в кримінальному провадженні доказів, спрямованих на з'ясування суті кримінально-релевантної події, встановлення всіх її обставин та винної особи, в кінцевому результаті, на розкриття кримінального правопорушення.

Здавалося, що це непохитний аргумент на користь юридичної природи криміналістики. Та не все так просто і однозначно. Справа в тому, що криміналістика як наука виникла в кінці XIX століття завдяки досягненням природничих і технічних наук, що дало змогу перейняти і пристосувати їх до процесу виявлення, фіксації, вилучення і дослідження слідів, предметів, документів – потенційних доказів у кримінальних провадженнях.

Зазначені наукові положення й утворювали, в основному, зміст криміналістики на той час, що обумовило її початкову назву «Наукова техніка розслідування злочинів» (Р. А. Рейс), «Кримінальна техніка» (А. Вейнгарт),

«наукова поліція» (А. Ничефоро) тощо. В більшості країн дальнього зарубіжжя і зараз вважається, що криміналістика – наука, яка розробляє рекомендації з використання методів і засобів природничих і технічних наук у розслідуванні злочинів і відносять її як і судову експертологію до так званих судових наук (Forensic Sciences) або вживають, як у Франції, Швейцарії, назву – «наукова поліція» (Police Scientifique), рідше – «Criminalistik» (у Німеччині, Австрії). І справа тут не в назві, а в змісті криміналістичної науки, яка обмежується і зводиться до технічних правил, методів і засобів (нехай навіть найсучаснішими) збирання і експертного дослідження доказів.

Стрімкий розвиток техніко-криміналістичних досліджень зумовлено низкою факторів. Так, демократизація кримінального провадження під впливом гуманістичних ідей буржуазних революцій призвели до серйозних змін у принципах кримінального процесу. Від інквізиційної форми він поступово трансформується у форму змагальності, де сторона обвинувачення і сторона захисту на рівних представляють суду здобуті і дослідженні докази. При цьому кожна сторона намагається використовувати і посилятися на найбільш сучасні і переконливі досягнення науки і техніки. Це стимулює розвиток криміналістичної техніки і нових методів дослідження доказів.

Проте ще наприкінці XIX століття австрійський вчений і практик Ганс Гросс, який видав працю «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики» і дав назву новій галузі знань – **криміналістика** – включав до неї відомості про типи злочинців та злочинні прийоми (тобто фактично про злочинну тактику), вимоги до особи, що веде розслідування (судового слідчого), положення щодо необхідності використання спеціальних знань (тобто з медицини, хімії, фізики, біології, та ін.), відомості щодо фотографії, кримінальної зброї, слідів рук і ніг, крові, рекомендації стосовно тактики допиту і огляду, важливу для розслідування характеристику деяких видів злочинів (тілесних ушкоджень, крадіжок, шахрайства, підпалів) [4]. Це був один з перших кроків до розширення предмету і змісту криміналістики та її юридизації. І хоча Г. Гросс вважав, що криміналістика має природничий характер, проте самим тісним чином пов'язана з кримінальним правом і процесом для того, щоб всі постулати і цих наук і законодавчі норми зазначених галузей права знайшли свою практичну і науково обґрунтовану реалізацію, тому криміналістика хоча і є *допоміжною*, але, разом з тим, і *самостійною* наукою.

Подальший аналіз і узагальнення слідчої практики, проведені наукові дослідження дозволили виокремити з науки кримінального процесуального права ті положення, які не впливали з їх правових норм, а тому залишали слідчого один на один з питанням: як саме проводити слідчу дію, спрямовану на виявлення і дослідження доказової інформації; як впливає слідча ситуація на вибір способів і прийомів у проведенні слідчої дії і які саме можуть бути ці способи і прийоми, щоб, з одного боку, давали максимальний ефект, а з іншого, не порушували законність і етику; як правильно контактувати з її учасниками, щоб не створити конфліктну ситуацію і налагодити взаємодію? Відповіді на ці й подібні питання норми процесуального закону не дають, та й не повинні давати. Вони вказують на процесуальні засоби збирання доказів – слідчі дії, їх цілі, умови законного проведення, учасників, але не говорять про порядок їх проведення, доцільність застосування тих чи інших тактичних прийомів для отримання доказів у відповідності до конкретної слідчої ситуації, що склалась на відповідний момент розслідування. Відповіді на перелічені питання повинна дати криміналістика. А тому закономірно виникає розділ, який отримав назву **слідча тактика**, найбільш тісно пов'язаним з кримінальним процесом.

Ще один аспект розслідування осягає криміналістика – виявлення особливостей розслідування окремих

видів і груп злочинів, з одного боку, та загальних принципів організації розслідування взагалі – незалежно від категорій кримінальних правопорушень. Так виникла **криміналістична методика розслідування**, розробка і побудова якої пов'язана з кримінально-правовим визначенням видів і форм злочинної діяльності.

Звідси випливають функції і завдання криміналістики, пов'язані, перш за все, з оптимізацією досудового розслідування і судового розгляду на базі інтеграції юридичних, природничих і технічних знань і з розробкою відповідних методів, прийомів, засобів пошуку, збирання, перевірки, оцінки, дослідження і застосування доказової інформації.

Перш ніж визначити місце криміналістики в системі юридичних знань слід переконатися, що вона за своєю природою є юридичною наукою, тобто є такою за своєю сутністю. Більшість вчених-криміналістів вважають, що криміналістика має юридичну природу, обґрунтовуючи цю думку такими аргументами: її предмет, об'єкти вивчення і пізнання (злочинна діяльність та слідча і судова діяльність), завдання, мова, методологія, службова функція, адресування особам, які здійснюють правозастосовну діяльність безумовно свідчать про її юридичну природу [5, с. 25; 6, с. 77–94; 7, с. 12; 8, с. 107; 9, с. 9]. Існує і точка зору, що криміналістика має двоїсту природу: в частині криміналістичної техніки – це технічна наука, а в частині слідчої тактики і методики розслідування – є юридичною (П. І. Тарасов-Родіонов). Тут слід зазначити, що криміналістична техніка і її рекомендовані прийоми, правила, методи виконують інструментальну функцію, оскільки призначені для виявлення і дослідження доказів і реалізуються в ході процесуально-правової діяльності і тільки в межах передбачених законом процесуальних дій. До того ж доцільність та умови їх застосування визначаються тактикою проведення конкретної слідчої чи судової дії.

В останнє двадцятиріччя набуває розповсюдження погляд на природу криміналістики як науку синтетичну, гібридну, що виходить за рамки традиційної класифікації наук (природничі, технічні, суспільні) і утворюють новий клас наук (Р. С. Белкін). І. І. Когутич стверджує, що природа криміналістики належить до міждисциплінарних сфер наукового знання, а її природа має інтегративний характер [10, с. 10]. Дійсно, криміналістика для розробки своїх рекомендацій щодо розкриття злочинів убирає в себе, переплавляє і синтезує здобутки всіх наук, що можуть бути використані для успішного вирішення вказаної задачі. Проте вона не втрачає свого правового характеру, своєї загальної спрямованості на поліпшення ефективності засобів і методів правового регулювання суспільних відносин.

Яке ж місце займає криміналістика у системі сучасної юриспруденції?

Для цього треба відповісти на питання: що є теоретико-правовим фундаментом криміналістики і яким чином вона пов'язана з іншими юридичними науками?

Теоретичні і методологічні основи криміналістики базуються не тільки на підвалинах філософії, але й на методології загальнотеоретичної юриспруденції, як системі пізнавальних засобів наукового вивчення державно-правових явищ [2, с. 29]; на принципі використання міждисциплінарного підходу [11, с. 8–15]; на її категоріях, зокрема: «право», «правова доктрина», «правова інтеграція», «правове регулювання», «правовий документ», «правовідносини», «правозастосування», «правомірна поведінка», «правопорушення», «правопорядок» та інші [12].

Аналіз міждисциплінарних зв'язків криміналістики з іншими юридичними науками дає змогу стверджувати, що вона в своїх дослідженнях використовує не тільки доктрини та окремі положення інших юридичних наук, але й сама активно впливає на їх розвиток і практичну складову, сприяє розв'язанню правових колізій у всіх ситуаціях правозастосування своїми засобами пізнання, доказу-

вання, встановлення правових фактів і, таким чином стає *«необхідним атрибутом права»* [13, с. 657], забезпечуючи справедливий режим життєдіяльності суспільства.

Взагалі дослідження такого вкрай негативного суспільного явища як злочинність, що руйнує структуру суспільних відносин, моральні та економічні устої суспільства, та розроблення засобів і способів її ефективної протидії можливі лише за умови інтеграції наук кримінально-правового циклу: кримінального права, кримінології, кримінального процесуального права, криміналістики, кримінально-виконавчого права, теорії оперативного-розшукової діяльності. До них необхідно приєднати зусилля і можливості таких допоміжних наук як судова психологія, судова медицина, судова психіатрія, судова експертологія. У комплексі вказаних наук, які спрямовують свої висновки і рекомендації на оптимізацію правового регулювання суспільних відносин, що виникають у практиці боротьби зі злочинністю, криміналістика відіграє значну роль завдяки своїй *забезпечувальній функції*, оскільки всі її методи і засоби слугують отриманню фактичних даних, які покладаються в основу правозастосовної діяльності суду, прокурора, слідчого, оперативних підрозділів та інших службових осіб. Правильність і законність застосування кримінально-правових і кримінальних процесуальних рішень забезпечується завдяки криміналістичними засобам і методам здобуття, перевірки і оцінки доказів, що утворюють підставу для прийняття таких рішень. І навпаки, «зневажливе ставлення до рекомендацій криміналістики обов'язково так чи інакше приведе до порушення порядку або принципів кримінального судочинства» [6, с. 300].

Втім вказаним значенням для кримінально-правової сфери діяльності вплив криміналістики не обмежується. Враховуючи теоретичний і методологічний потенціал криміналістики як інтегративної комплексної юридичної науки можна погодитися з думкою, що оскільки її методи і засоби використовуються у різних сферах правозастосовної практики (адміністративно-правової, цивільно-правової та інших), вона повинна розглядатися як міждисциплінарна юридична наука [6, с. 376–378; 14, с. 8; 15, с. 43]. Саме за допомогою комплексу криміналістичних методів досліджуються закономірності у деліктній діяльності, відкриваються можливості виявлення, розслідування і запобігання правопорушень у всіх сферах суспільних відносин: адміністративно-правових, цивільно-правових, господарсько-правових тощо. Все це дає змогу застосовувати криміналістичні знання для вирішення різноманітних теоретичних і практичних завдань пізнавального, пошуково-інформаційного та засвідчуваного характеру у правозастосовній діяльності різного напрямку в залежності від завдань і ситуацій, що постають перед юристом. Таким чином, криміналістика у правозастосовній діяльності набуває пізнавальну, методологічну і забезпечувальну функції. Вона являє собою єдиним науковим утворенням, через яке природничі, технічні і технологічні досягнення екстраполюються, трансформуються і використовуються для встановлення юридично значущих фактів у різноманітних галузях юриспруденції і правовій діяльності.

Широта використання криміналістичних знань і методів в різних сферах юридичної діяльності призвело до виникнення думки про необхідність розширення предмету криміналістики за межі кримінального провадження. Звідси сформульовано висновок, про який предмет криміналістики: «це наука про закономірності виникнення доказової інформації про злочин або про будь-яке явище в суспільстві, яке потребує правового врегулювання шляхом доказування, та про систему технічних засобів, тактичних прийомів і методик збирання, дослідження й використання цієї інформації з метою найефективнішого вирішення завдань оперативного-розшукової роботи, розслідування, судового розгляду, адвокатської роботи та вста-

новлення у будь-якій сфері людської діяльності фактів, що мають юридичне значення» [16, с. 29]. В цьому визначенні підкреслюється, що знання криміналістики можуть бути використані в кожній діяльності, де потрібно встановити факти юридичного характеру. З цієї думкою, можна було б у принципі погодитися, якщо не робити висновок про доцільність створення якоїсь специфічної криміналістики для кожної сфери юридичної діяльності, як-то «судова криміналістика», «криміналістична адвокатологія», «криміналістика обвинувачення» тощо.

Більш коректним виглядає поставлення проблеми щодо розробки криміналістичного забезпечення судової діяльності [17].

Ще далі йдуть у визначенні предмету криміналістики автори підручника криміналістика, підготовленого у Національній академії внутрішніх справ, які стверджують, що у сучасних умовах криміналістика – це «система знань про закономірності утворення (формування, виникнення), виявлення (встановлення), фіксації, вилучення, дослідження, оцінки та використання інформації, придатної для перевірки чи встановлення будь-яких фактів, подій, явищ, а також про розробку на основі пізнаних закономірностей прийомів, способів, методів, методик, технологій, інструментів, матеріалів, приладів та їх комплексів і інших засобів оптимізації роботи з такою інформацією» [18, с. 32]. Не вдаючись до аналізу цього громіздкого визначення, можна лише вбачати в ньому ідею про розповсюдження криміналістики й на ті види діяльності, які не входять до сфери боротьби зі злочинністю, її трактування як меганауки, «криміналістики без меж». Такий ідеологічний підхід до розуміння криміналістики, як спеціальної юридичної науки, розмиває сутність її об'єкту, предмету, основного призначення, з чим не можна погодитися. Інша справа, що методи криміналістики повинні набути поширення і запровадження у різних видах юридичної діяльності, що сприятиме їх ефективності, але це не означає, що кожен вид (сфера) такої діяльності зумовлює утворення своєї особливої криміналістики. Тому ми підтримуємо з цього

приводу висновок В. М. Шевчука: «Сучасна ідеологія криміналістики повинна бути спрямована на збереження і подальший позитивний розвиток криміналістики як юридичної науки спеціального, прикладного характеру, виконання нею важливих функцій з забезпечення практики сучасними знаннями, засобами, методами і рекомендаціями, що підвищують ефективність діяльності органів правопорядку у протидії кримінальних проявів та викликам сучасності» [19, с. 246].

Не можна погодитися з думкою І. І. Котюка, що криміналістика повинна розглядатися складовою частиною такої запропонованої ним науки як *теорія судового пізнання* і покладена в її основу [20, с. 10]. Пізнання в ході кримінального провадження є функцією криміналістики і змістом інформаційно-пізнавальної діяльності, якій вона надає належну увагу, виходячи із загальнотеоретичної методології. Тому створювати теорію судового пізнання як окрему галузь юридичної науки і розчиняти в ній всю криміналістику вбачається недоцільною і некоректною пропозицією.

Разом з тим, слід постійно звертатися до нових криміналістичних аспектів наукових досліджень, які відповідають нагальним викликам сьогодення, потребам сучасної правозастосовної практики. На часі привертає до себе увагу пропозиція про розробку такого наукового напрямку як воєнна криміналістика [21, с. 357–370]; змалгальна криміналістика [22, с. 8], цифрова криміналістика [23, с. 84–87] та інші.

В даній статі розглянуті далеко не всі проблеми, пов'язані із визначенням місця криміналістики в системі сучасної юриспруденції, інтеграції і диференціації криміналістичних знань, зв'язків з іншими галузями юридичної науки, з природничими і технічними науками, перспективами наукових криміналістичних досліджень тощо. Для цього потрібний подальший глибокий аналіз сучасного стану криміналістичних досліджень і перспективного прогнозування розвитку криміналістики у комплексі всіх юридичних наук.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юридична енциклопедія. Т. 6. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 2004.
2. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Київ: Юрінком-Інтер, 2021. 584 с.
3. Оборотов Ю.М. Загальнотеоретична юриспруденція. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. Т.VIII. Одеса: Юридична література, 2009. С. 54–62.
4. Hans Gross. Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik. 1893.
5. Криміналістика : підручник / За заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Харків: ХНУВС, 2011. 666 с.
6. Данышин М.В. Криміналістика XXI століття: місце у системі наукового знання: монографія. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. 480 с.
7. Криміналістика: підручник. За ред. В.В. Тищенко. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 596 с.
8. Журавель В.А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан: монографія. Харків: Право, 2021. 448 с.
9. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1; за ред. В.Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. 456 с.
10. Когутч І.І. Криміналістика: Курс лекцій. Київ: Атіка, 2008. 888 с.
11. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції: монографія; за ред. Ю.М. Оборотова. Одеса: Фенікс, 2019. 420 с.
12. Велика українська юридична енциклопедія. Том 3. Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
13. Гончаренко В.Г. Право і криміналістика. Вибране. К.: Прецедент, 2011. 791 с.
14. Кузьмічов В.С., Черноус Ю.М. Слідча діяльність: характеристика та напрями удосконалення: Монографія. Київ: «НІЧЛАВА», 2005. 448 с.
15. Шепітько В.Ю. Криміналістика XXI століття: предмет пізнання, задачі і тенденції в нових умовах. Сучасний стан і розвиток криміналістики: зб. наук. праць. Харків: Апостіль, 2012. – С. 41–54.
16. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т.В. Варфоломєєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
17. Мирошниченко Ю.М. Криміналістичне забезпечення судового провадження: теоретичні основи та прикладні аспекти. Ужгород: РІК-У, 2023. 456 с.
18. Криміналістика: підручник: за заг. ред. В.В. Пясковського.– Київ: Право, 2020. 752 с.
19. Шевчук В.М. Сучасний стан та тенденції розвитку криміналістики: актуальні проблеми сьогодення. Проблеми законності. 2019, Вип. 146. С. 234–246.
20. Котюк І.І. Теорія судового пізнання: Монографія. Київ: «Київський університет», 2006. 435 с.
21. Тищенко В.В. Теоретичні основи формування основ воєнної криміналістики. *Вісник Національної академії правових наук*. 2023. Том 30. № 3. С. 357–370.
22. Шепітько В.Ю. Криміналістика як система наукових знань в умовах глобальних загроз і трансформації злочинності. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. праць. Харків : Право, 2018. С. 4–9.
23. Колодіна А.С. Цифрова криміналістика: сучасні тенденції розвитку. Сучасні напрями, засоби і методи протидії злочинності в умовах воєнного стану: Матеріали міжнародної конференції. – Одеса: Юридика, 2023. 198 с.